กรมศิลปากร
หอสมุดแห่งชาติ

10
0.1.70
ม.ค.1

ตำนานพระปริต

พระเจ้าบรมวงศเธอ กรมพระดำรงราชานุภาพ

ทรงพระนิพนธ์

ราชบัณฑิตยสภา

พิมพ์ถวายพระภิกษุสามเณร เป็นของชำร่วย

เมื่อมาเยี่ยมหอพระสมุด ฯ และพิพิธภัณฑสถานสำหรับพระนคร

พ. ศ. ๒๔๗๒

หย
294.313
ร421ต

พิมพ์ที่โรงพิมพ์โสภณพิพรรฒธนากร

ทะเบียน

900

446

ตำนานพระปริต

พระเจ้าบรมวงศเธอ กรมพระดำรงราชานุภาพ

ทรงพระนิพนธ์

ราชบัณฑิตยสภา

พิมพ์ถวายพระภิกษุสามเณร เป็นของชำร่วย

เมื่อมาเยี่ยมหอพระสมุด ฯ และพิพิธภัณฑสถานสำหรับพระนคร

พ. ศ. ๒๔๗๒

พิมพ์ที่โรงพิมพ์โสภณพิพรรฒธนากร

ลงห้อง 105
ลงหมู่ 294.313
ลงทะเบียน ๑๔๙๕ ธ
d 00012

ตำราพระราชพิธีพรุณศาสตร์

สิทธิการิยะ, จะทำพระราชพิธีพรุณศาสตร์ อาราธนาเทวดาขอฝน และพระมหากระษัตริย์อันทรงทศพิธราชธรรม และท้าวพระยาขุนบ้าน ขุนเมือง อันเปนธรรม จึงอาราธนาอาจารย์ผู้ใหญ่อันมีศิลและประกอบไปด้วยวิชาได้แต่ครูอาจารย์ ให้อุปเท่ห์กระทำการเจริญมงคลอาราธนาฝูงเทพยดาทั้งหลายขอให้ฝนตกลงในแผ่นดินนี้ เพื่อจะให้เปนประโยชน์แก่ฝูงคนทั้งหลายอีกข้าวปลูกถั่วงาเผือกผักทั้งหลายในแผ่นดินนี้ให้บริบูรณ์งาม อาจารย์จึงให้กระทำโดยพุทธฎีกาพระพุทธเจ้านั้น ตรัสใช้พระสุภูตมหาเถรเจ้าไปตั้งฌานสมาบัติอันชื่อว่าอาโปธาตุ และพระอินทร์และฝูงเทพยดาทั้งหลายชุมนุมกันเปนอันมากจึงให้ฝนตกเปนอันดี ให้

คำนำ

เวลานักขัตฤกษเข้าวัสสา ถึงวันแรม ๔ ค่ำ แรม ๕ ค่ำ เดือน ๘ ได้เคยเปิดหอพระสมุด ฯ และพิพิธภัณฑสถานสำหรับพระนครเป็นการพิเศษ เพื่อให้เป็นโอกาศแก่พระภิกษุสามเณรได้มาชมทุกปีมาหลายปีแล้ว ใน ๒ วันนั้นมีผู้อุปการจัดของมาช่วยเลี้ยงพระสงฆ์สามเณรก็หลายราย ส่วนราชบัณฑิตยสภานั้นพิมพ์หนังสือถวายเป็นของชำร่วยแก่พระภิกษุสามเณรองค์ละเล่ม เป็นงานปีซึ่งบังเกิดประโยชน์และความชื่นชมยินดีด้วยกันทุกฝ่าย จึงได้จัดให้มีเสมอมาไม่ขาด

หนังสือซึ่งราชบัณฑิตยสภาจะพิมพ์ถวายเป็นของชำร่วยแก่พระภิกษุสามเณร ซึ่งมาชมหอพระสมุด ฯ และพิพิธภัณฑสถานสำหรับพระนครใน พ.ศ. ๒๔๗๒ นี้ ข้าพเจ้าเลือกเรื่องตำนานพระปริตให้พิมพ์ ด้วยคิดเห็นว่าพระภิกษุสามเณรได้ไปเห็นจะพอใจอ่านกันโดยมาก หนังสือเรื่องตำนานพระปริตนี้ มหาเสวกเอก เจ้าพระยามหิธร ราชเลขาธิการ ได้ขอให้ข้าพเจ้าแต่งขึ้นประกอบกับบาลีราชปริต (สวดมนตร์ ๗ ตำนานและ ๑๒ ตำนาน) ซึ่งพิมพ์แจกในงานปลงศพสนองคุณมารดา เมื่อเดือนกรกฎาคมศกนี้ เรื่องตำนานที่ข้าพเจ้าแต่ง เป็นคำอธิบายมูลเหตุที่จะเกิดมีราชปริต และลักษณการสวดพระปริต ตามซึ่งสอบสวนได้หลักฐานแต่ที่ต่าง ๆ และสันนิษฐานประกอบบ้าง ไม่ใช่บอกบัญชีรายเรื่องพระปริตและแปลพระปริตหนังสือที่บอกรายเรื่องพระปริตต่าง ๆ กับทั้งบทบาลีแจ้งอยู่ในหนังสือสวดมนตร์ฉะบับหลวง ซึ่งสมเด็จพระสังฆราช (ปุสฺสเทว สา) วัดราชประดิษฐได้ทรงรวบรวม มีฉะบับพิมพ์อยู่แล้ว คำแปลพระปริตก็มีความ

เก่าซึ่งแปลครั้งรัชชกาลที่ ๓ หอพระสมุด ฯ ได้พิมพ์ความหนึ่ง กับความใหม่ ซึ่งพระสาสนโสภณ วัดมงกุฎกษัตริย์แปล ดูเหมือนท่านจะได้พิมพ์หลายครั้งแล้วอีกความหนึ่ง ถ้าท่านผู้ใดประสงค์จะทราบว่าพระปริตหรือบทบาลีสวดมนตร์และอนุโมทนามีอันใดบ้าง หรือจะใคร่ทราบว่าแปลเป็นภาษาไทยว่าอย่างไร ขอจงศึกษาในหนังสือ ๓ เล่มซึ่งได้กล่าวมานั้นเถิด

ข้าพเจ้าขอถือโอกาศนี้ขอบพระคุณของพระภิกษุสามเณร ซึ่งได้อุปการแก่หอพระสมุด ฯ และพิพิธภัณฑสถานสำหรับพระนครมาด้วยประการต่าง ๆ ปีนี้ขอให้อนุโมทนาการที่จัดเครื่องบูชาพระศาสนาไว้ในพระที่นั่งพรหมเมศธาดา (คือพระวิมานหลังเหนือ) โดยฉะเพาะ ด้วยจัดสำเร็จไปเพราะความอุปการของพระสงฆ์เป็นพื้น ยกเป็นอุทาหรณ์เช่นตู้สำหรับไว้ตัวอย่างพัดยศนั้น เป็นของพระราชาคณะผู้ใหญ่ผู้น้อยนับแต่สมเด็จพระสังฆราชเจ้าเป็นต้นได้ช่วยสร้าง นอกจากนั้นเช่นพัดรอง เครื่องบริขารและผ้ากราบตราต่าง ๆ ก็ดี เครื่องบูชาและเครื่องใช้สอยในวัดซึ่งเป็นของควรเก็บรักษาไว้ให้มหาชนได้เห็นมิให้ศูนย์เสีย เป็นของพระภิกษุมีแก่ใจให้มาไว้ในพิพิธภัณฑสถานสำหรับพระนครโดยมาก ราชบัณฑิตยสภาหวังใจว่า เมื่อพระภิกษุสามเณรทั้งหลายได้มาเห็นจัดไว้อย่างไร คงจะยินดีอนุโมทนาและมีแก่ใจช่วยหอพระสมุด ฯ และพิพิธภัณฑสถานสำหรับพระนครสืบไป

ดำรง ราชานุภาพ

นายกราชบัณฑิตยสภา

วันที่ ๒๐ กรกฎาคม พ. ศ. ๒๔๗๒

สารบาญ

ตำนานพระปริต	หน้า	๑
อธิบายเบื้องต้น	,,	๓
ตำนานคณะสาธยาย	,,	๑
ตำนานสาธยายธรรม	,,	๔
ตำนานสาธยายปริต	,,	๕
พระปริตภาณวาร	,,	๗
ราชปริต	,,	๙
สวดพระพุทธมนตร์ในประเทศสยาม	,,	๑๒
สวดสาธยายพระธรรม	,,	๑๓
สวดภาณวาร	,,	๑๔
สวดพระปริต	,,	๑๖
สวดทำน้ำพระพุทธมนตร์	,,	๒๑
มหาทิพมนตร์	,,	๒๔
สวดพระพุทธมนตร์เนื่องกับไสยศาสตร์	,,	๒๕
สวดนวครหายุสมธรรม	,,	๒๘

ตำนานพระปริต

อธิบายเบื้องต้น

การสวดพระพุทธมนตร์ เช่นที่เราได้ฟังพระสงฆ์สวดในงานต่าง ๆ ที่จริงเป็น ๒ อย่างต่างกัน คือสวดพระธรรมเพื่อรักษาพระศาสนาอย่าง ๑ สวดพระปริตเพื่อจะคุ้มครองป้องกันภยันตรายอย่าง ๑ กิริยาที่สวดมนตร์พร้อม ๆ กัน จะสวดพระธรรมก็ดี หรือสวดพระปริตก็ดี เรียกว่าคณะสาธยาย (คำว่าสวด มาแต่คำสาธยายนั้นเอง) จะนำอธิบายเรื่องตำนานมาแสดงต่อไปโดยลำดับ แต่ขอบอกให้ท่านทั้งหลายเข้าใจไว้เสียก่อน ว่าความที่จะกล่าวนั้น พบหลักฐานบ้างเป็นแต่สันนิษฐานบ้าง แม้สันนิษฐานผิดไปต้องขออภัย และขอให้ท่านทั้งหลายช่วยค้นหาหลักฐานที่ถูกด้วย

ตำนานคณะสาธยาย

จะว่าด้วยการสวดคณะสาธยายก่อน ประเพณีที่พวกพุทธบริษัทคือพระภิกษุสงฆ์เป็นต้น ชวนกันท่องจำพระธรรมวินัยแล้วสวดพร้อม ๆ กันอย่างพระสวดมนตร์ทุกวันนี้ หาปรากฏว่ามีในครั้งพุทธกาลไม่ แม้อัฏฐกถาธรรมบทกล่าวในนิทานบางเรื่อง ว่าพระสงฆ์พุทธสาวกสวดปริตและพุทธมนตร์ตั้ง ๗ คืน ๗ วัน เช่นในเรื่องอายุวัฒนกุมาร ตอนสหัสสก็จะฟังเป็นหลักฐานไม่ได้ ด้วยอัฏฐกถาธรรมบทนั้นแต่งต่อเมื่อพุทธกาล

ล่วงแล้วเกือบ ๑๐๐๐ ปี เป็นสมัยเมื่อมีประเพณีสวดพระปริตเกิดขึ้นแล้ว พิเคราะห์ดูความที่อ้างไม่สมกับประเพณีในครั้งพุทธกาล เพราะพระพุทธเจ้าทรงแสดงพระธรรมวินัยด้วยภาษาบาลีอันเป็นภาษากลางสำหรับชาวมัชฌิมประเทศใช้พูดจากันแพร่หลายยิ่งกว่าภาษาอื่น ผู้ฟังพระธรรมเทศนาหรือผู้ที่รับพระธรรมไปเที่ยวสั่งสอนย่อมจำข้อความเป็นสำคัญ ส่วนถ้อยคำไม่รู้สึกลำบาก ด้วยเป็นภาษาซึ่งเข้าใจซึมซาบและใช้พูดจากันอยู่เสมอ เช่นเดียวกับที่เราฟังเทศน์ภาษาไทยทุกวันนี้ ก็ตั้งใจจำข้อความเป็นสำคัญ หาถือว่าจำเป็นจะต้องจำถ้อยคำสำนวนที่พระเทศน์ทั้งหมดไม่ ความที่ยกมาเป็นอุทาหรณ์ฉันใด สันนิษฐานว่าการศึกษาและสั่งสอนพระธรรมวินัยเมื่อครั้งพุทธกาล ความจำเป็นที่จะต้องท่องและสวดซ้อมพร้อม ๆ กันเป็นคณะสาธยาย ก็ย่อมไม่มีด้วยเหตุอันเดียวกัน

ประเพณีที่พระสงฆ์สวดคณะสาธยาย ปรากฏมีขึ้นเมื่อพระพุทธเจ้าเสด็จดับขันธปรินิพพานแล้ว พระอริยสาวกทั้งหลาย มีพระมหากัสสปเป็นประธาน ประชุมกันณถ้ำสัตบรรณในแขวงกรุงราชคฤหมหานครทำสังคายนาพระธรรมวินัยเป็นครั้งแรก เพราะคำว่า "สังคายนา" นั้นเองแปลว่าซักซ้อมสวดพร้อม ๆ กัน จึงพึงเป็นหลักฐานได้ ว่าการที่พระสงฆ์สวดคณะสาธยายเกิดมีขึ้นเมื่อครั้งทำปฐมสังคายนานั้น เมื่อคิดดู ว่าเหตุใดพระสงฆ์อริยสาวกจึงใช้วิธีท่องจำพระธรรมวินัยแล้วสวดซ้อมพร้อม ๆ กันก็ดูเหมือนจะเห็นเค้าเงื่อน ด้วยเมื่อพระพุทธเจ้าใกล้จะเสด็จเข้าสู่พระนิพพานได้มีพระพุทธฎีกาตรัสสั่งแก่พระสาวกทั้งปวง ว่าพระธรรมวินัยจะแทน

พระองค์สิ้นไป ครั้นพระพุทธองค์เสด็จดับขันธปรินิพพาน พระอริยสาวกจึงประชุมกันสำรวจพระธรรมวินัยซึ่งพระพุทธเจ้าได้ทรงบัญญัติตรัสสอนเพื่อจะรักษาไว้ให้เป็นหลักฐานมั่นคง ก็พระธรรมวินัยทั้งปวงนั้น เมื่อในสมัยพุทธกาลพระสาวกย่อมทรงจำไว้โดย "อัตถะ" (คือข้อความ) ดังกล่าวมาแล้ว ครั้นเมื่อสอบถามกันและกันในที่ประชุม พระสาวกต่างองค์คงแถลงโดย "พยัญชนะ" ต่างกัน (คือโดยสำนวนต่าง ๆ กัน) ซึ่งพากระเทือนไปถึงความเข้าใจอัตถะแตกต่างกันในบางแห่ง พระกัสสปจึงเลือกสรรพระสาวกซึ่งนิยมกันว่าเป็นผู้เชี่ยวชาญ เช่นพระอานนท์ เป็นผู้เชี่ยวชาญในพระธรรม พระอุบาลี เป็นผู้เชี่ยวชาญในพระวินัย ให้เป็นผู้วินิจฉัย ข้าพเจ้าสันนิษฐานว่าคงจะมีพระสาวกองค์อื่นช่วยวินิจฉัยด้วยอีก เป็นทำนองอย่างตั้งอนุกรรมการ ๒ กอง ให้พระอานนท์กับพระอุบาลีเป็นประธานอนุกรรมการนั้นองค์ละกอง (หาใช่เพียงอาราธนาแต่ฉะเพาะพระอานนท์และพระอุบาลีให้เป็นผู้แสดงพระธรรมและพระวินัยแต่โดยลำพังดังความที่กล่าวในเรื่องตำนานสังคายนาชวนให้เข้าใจไม่) ต่อเมื่ออนุกรรมการวินิจฉัยลงมติแล้ว พระอานนท์จึงนำมติส่วนพระธรรม และพระอุบาลีนำมติส่วนพระวินัยมาแสดงในที่ประชุมพระอริยสาวกทั้งปวง เมื่อที่ประชุมยอมรับมติตามที่พระอานนท์และพระอุบาลีเสนอแล้ว จึงลงมติของที่ประชุมใหญ่ต่อไปอีกข้อหนึ่ง ว่าให้พระสงฆ์ท่องจำพระธรรมวินัย ทั้งอัตถะและพยัญชนะ (คือทั้งข้อความและสำนวน) อย่างเช่นพระอานนท์และพระอุบาลีเสนอนั้น เพื่อจะป้องกันมิให้เกิดแตกต่าง

กันได้อีก ถ้าเป็นสมัยปัจจุบันนี้ก็คงให้เขียนพระธรรมวินัยลงเป็นอักษร แล้วพิมพ์แจกกันรักษาไว้ แต่ในสมัยนั้นยังไม่ใช้วิธีจดเป็นอักษร จึงต้องใช้กระบวนท่องจำ การท่องจำจะอยู่ได้มั่นคงก็ต้องอาศัยซักซ้อมด้วยสวดสาธยาย จึงเกิดวิธีสวดคณะสาธยายพระธรรมวินัยขึ้น เมื่อพุทธศักราชปีที่ ๑ แล้วประพฤติเป็นแบบแผนสืบมาด้วยประการฉะนี้

ตำนานสาธยายธรรม

ทีนี้จะกล่าวอธิบายเรื่องสวดพระธรรมต่อไป พระธรรมวินัยซึ่งรวบรวมไว้เป็นหลักพระศาสนามีมากมายหลายคัมภีร์ด้วยกัน ผู้ศึกษาเช่นพระภิกษุซึ่งบวชใหม่เป็นต้น จำต้องท่องจำและหัดสาธยายไปทีละสูตรละส่วน แม้ถึงท่านผู้ที่สามารถทรงจำไว้ได้ทั้งหมดแล้ว จะสวดสาธยายพระธรรมวินัยให้หมดในคราวเดียวก็เป็นเวลาช้านานนัก จำต้องแบ่งสาธยายแต่คราวละส่วน วันหนึ่งสวดสาธยายส่วนหนึ่งพอสมควรแก่เวลา แล้วสวดสาธยายส่วนอื่นต่อ ๆ ไปในวันหลัง แต่คงมิให้ขาดสาธยายทุกวัน สันนิษฐานว่าประเพณีที่พระสวดมนตร์เย็น อันถือเป็นกิจวัตรทั่วทุกสังฆารามสืบมาจนทุกวันนี้ เห็นจะเป็นประเพณีเก่าแก่สืบมาแต่สมัยเมื่อยังใช้ความท่องจำเป็นสำคัญ การสวดอย่างว่ามานี้เป็นการสวดสาธยายพระธรรม เพื่อจะรักษาหลักพระศาสนาไว้ให้มั่นคง แต่เมื่อมามีวิธีเขียนพระธรรมวินัยลงไว้เป็นอักษรได้ ความจำเป็นที่จะต้องท่องจำมีน้อยลง จึงคงท่องและสวดสาธยายพระธรรมวินัยแต่บางส่วน ซึ่งจำเป็นแก่กิจของพระสงฆ์ในชั้นหลัง

ตำนานสาธยายปริต

ที่นี้จะกล่าวอธิบายถึงการสวดพระปริตต่อไป คำว่า "ปริตฺต" แปลว่าคุ้มครอง การสวดพระปริตจึงหมายความว่า สวดเพื่อคุ้มครองป้องกันภยันตราย ผิดกับสวดสาธยายพระธรรมที่อธิบายมาแล้ว ประเพณีที่พระสงฆ์สวดพระปริตเกิดขึ้นในลังกาทวีปประมาณว่าเมื่อพุทธกาลล่วงแล้วราว ๕๐๐ ปี ในเรื่องตำนานพระพุทธศาสนาปรากฏ ว่าเมื่อพระพุทธเจ้าเสด็จเข้าพระนิพพานแล้วได้ ๓๐๐ ปีเศษ พระเจ้าอโศกมหาราชทรงอุปถัมภ์บำรุงพระพุทธศาสนายกขึ้นเป็นศาสนาสำหรับประเทศในอินเดีย แล้วแต่งทูตให้เที่ยวประกาศคุณพระพุทธศาสนาไปยังนานาประเทศ พระเจ้าเทวานัมปิยดิศซึ่งครองกรุงลังกาเกิดเลื่อมใส จึงทูลขอให้พระเจ้าอโศกมหาราชจัดคณะสงฆ์ส่งไปประดิษฐานพระพุทธศาสนาในลังกาทวีป พระเจ้าอโศกก็ทรงอาราธนาพระมหินทรเถร ผู้เป็นราชบุตรพระองค์หนึ่ง ซึ่งออกทรงผนวชอยู่ ให้เป็นประธานพาคณะสงฆ์ไปสั่งสอนพระธรรมวินัยและให้อุปสมบทพวกชาวลังกา จึงได้ถือพระพุทธศาสนา และมีคณะสงฆ์ขึ้นในลังกาทวีปเป็นเดิมมา ก็แต่ลังกาทวีปเป็นประเทศอยู่ต่างหากจากอินเดีย ชาวลังกาไม่รู้ภาษาบาลีแพร่หลายเหมือนกับชาวอินเดีย การสอนและการรักษาพระธรรมวินัยในลังกาทวีปจึงต้องใช้ ๒ ภาษา คือสอนด้วยภาษาสิงหฬอันเป็นภาษาของชาวลังกา แต่ท่องจำพระธรรมวินัยรักษาไว้ด้วยภาษาบาลีตามเดิม ต่อภายหลังมาว่าเมื่อ พ.ศ. ๔๓๓ พระสงฆ์ในลังกาทวีปจึงได้ช่วยกันเขียนพระธรรมวินัยลงเป็นอักษร ทำให้ความจำเป็นต้องท่อง

จำน้อยลงกว่าแต่ก่อน ถึงกระนั้นการศึกษาพระธรรมวินัยที่ในลังกาทวีปก็ลำบากกว่าที่ในอินเดีย ด้วยจำต้องเรียนภาษาบาลีจนรู้เตกฉานก่อน จึงจะสามารถอ่านพระไตรปิฎกให้รอบรู้พระธรรมวินัยได้ การเรียนภาษาบาลีจึงถือกันว่าเป็นกิจของผู้ออกบวชจะต้องเรียน และนับถือกันว่าภาษาบาลีเป็นภาษาศักดิ์สิทธิ์ เพราะทรงไว้ซึ่งพระพุทธศาสนา แม้ผู้ซึ่งมิได้เรียนรู้ภาษาบาลี เมื่อได้ยินพระสงฆ์สาธยาย ก็รู้ว่าเป็นพระธรรมคำของพระพุทธเจ้า พากันอนุโมทนาสาธุการและถือว่าเป็นสิริมงคล แต่ในลังกาทวีปนั้นมีพวกทมิฬข้ามมาอยู่มาก ในเรื่องพงศาวดารปรากฏว่าพวกทมิฬมีอำนาจปกครองบ้านเมืองอยู่นาน ๆ ก็หลายครั้ง พวกทมิฬนับถือไสยศาสตร์พาศาสนาพราหมณ์มาสั่งสอนในลังกาทวีปด้วย ก็ตามคติศาสนาพราหมณ์นั้นนิยมว่าผู้ทรงพระเวทอาจจะร่ายมนตร์ให้เกิดสิริมงคลหรือป้องกันแก้ไขภยันตรายแก่มหาชนได้ สันนิษฐานว่าพวกชาวลังกาแม้ที่ถือพระพุทธศาสนาก็ย่อมมีเวลาปรารถนาสิริมงคล และมีเวลาหวาดหวั่นต่อภยันตรายตามธรรมดาสามัญมนุษย์ คงจะขอให้พระสงฆ์เถรานุเถระชาวลังกาช่วยหาทางในพระพุทธศาสนาสงเคราะห์ เพื่อให้เกิดสิริมงคลหรือป้องกันภยันตรายให้แก่ตนบ้าง พระสงฆ์มีความกรุณาจึงคิดวิธีสวดปริตขึ้นให้สมประสงค์ของประชาชน ก็แต่วิธีร่ายเวทมนตร์ของพราหมณ์นั้นเขาวิงวอนขอพรต่อพระเป็นเจ้า คติพระพุทธศาสนาห้ามการเช่นนั้น พระสงฆ์จึงค้นในพระไตรปิฎก เลือกเอาพระสูตรและปาฐีพระคาถาสรรเสริญคุณพระรัตนตรัย อันมีตำนานอ้างว่าเกิดขึ้นเนื่องด้วยเหตุการณ์ต่าง ๆ มาสวดเป็นมนตร์ จะยก

พอเป็นตัวอย่างดังเลือกเอารัตนสูตร ซึ่งมีตำนานว่าพระอานนท์เคยถือคุณพระรัตนตรัยระงับโรคระบาดอันเกิดแต่ความอดอยากที่เมืองเวสาลี มาใช้เป็นมนตร์สวดเรื่องหนึ่งเป็นต้น สันนิษฐานว่าจะเกิดมีพระปริตขึ้นด้วยประการดังกล่าวมานี้ ชั้นเดิมจะสวดสูตรไหนหรือคาถาไหนก็เห็นจะแล้วแต่เหตุการณ์ เช่นนิมนต์ไปสวดเพื่อจะให้เป็นมงคล ก็สวดมงคลสูตร ถ้านิมนต์ไปสวดให้คนไข้เจ็บฟัง ก็สวดโพชฌงค์เป็นต้น แต่ชั้นเดิมเห็นจะหาได้ร้อยกรองพระปริตเข้าต่อเนื่องกันยืดยาวไม่ เมื่อมีวิธีสวดพระปริตเกิดขึ้นแล้ว คนทั้งหลายก็คงนิยมกันแพร่หลาย มีผู้ประสงค์ให้พระสงฆ์สวดพระปริตเพื่อเหตุการณ์อื่น ๆ กว้างขวางออกไป พระสงฆ์ก็ค้นหาพระสูตรและปาฐพระคาถาในพระไตรปิฎกมาสวดเป็นพระปริตมากขึ้นเป็นลำดับ

พระปริตภาณวาร

มีคำกล่าวในลังกาทวีปว่า (๑) เมื่อ พ.ศ. ๙๐๐ พระเถระทั้งหลายมีพระเรวัตตเถระเป็นประธาน ช่วยกันสำรวจรวมพระปริตต่าง ๆ เรียบเรียงเข้าไว้เป็นคัมภีร์เรียกว่า "ภาณวาร" สันนิษฐานว่าความคิดเดิมก็เห็นจะให้เป็นตำราสำหรับพระสงฆ์ท่องจำ และสวดพระปริตให้เป็นแบบแผนอันเดียวกัน เมื่อเกิดมีคัมภีร์ภาณวารอันรวบรวมพระพุทธมนตร์ทุกอย่างอยู่ในนั้น ก็เป็นธรรมดาที่คนทั้งหลายจะเกิดปรารถนาให้พระสงฆ์สวดพระพุทธมนตร์ตลอดทั้งคัมภีร์ภาณวารในเมื่อทำการพิธีสำคัญ แต่คัมภีร์

---

(๑) คำกล่าวนี้ปรากฏอยู่ในคำนำของนายธรรมรตนะ แต่งเมื่อพิมพ์หนังสือภาณวารใน ค. ศ. ๑๙๑๖ (พ.ศ. ๒๔๕๙)

ภาณวารยืดยาวมีพระปริตต่าง ๆ ถึง ๒๒ เรื่อง จัดไว้เป็น ๔ ภาค กว่าจะสวดตลอดเป็นเวลาช้านานกว่าครึ่งวัน จึงต้องคิดวิธีสวดภาณวารขึ้นอีกอย่างหนึ่ง คือนิมนต์คณะสงฆ์ให้ผลัดกันสวดคราวละ ๔ รูป และบางทีจะมีพระเถระผู้เชี่ยวชาญนั่งกำกับตรวจทานด้วยอีกรูป ๑ (เหมือนอย่างสวดภาณวารที่ไทยเราใช้เป็นแบบอยู่ทุกวันนี้) มีหลักฐานว่าชาวลังกานับถือคัมภีร์ภาณวารมาก ถึงมีพระมหาเถระองค์หนึ่งทรงนามว่า อโนมทัสสี แต่งอัฏฐกถาอธิบายคุณภาณวารขึ้นอีกคัมภีร์หนึ่ง ให้ชื่อว่าสารัตถสมุจจัย เป็นคัมภีร์ใหญ่จำนวนหนังสือถึง ๑๓ ผูกใบลาน (ได้แปลเป็นภาษาไทยเมื่อรัชชกาลที่ ๓ และหอพระสมุด ฯ ได้พิมพ์แล้ว) ก็ในพงศาวดารลังกาว่า มีพระอโนมทัสสีเป็นพระมหาเถระสำคัญองค์หนึ่งอยู่ในรัชชกาลพระเจ้าบัณฑิตปรักกมพาหุ ซึ่งเสวยราชเมื่อ พ.ศ. ๑๘๐๙ ถ้าเป็นองค์เดียวกันก็เป็นหลักฐานอีกอย่างหนึ่งว่า คัมภีร์ภาณวารเกิดขึ้นตั้งแต่ก่อน พ.ศ. ๑๘๐๙ บางทีจะก่อนนั้นตั้งหลายร้อยปี

ตั้งแต่เกิดมีคัมภีร์ภาณวารขึ้นแล้ว พึงสันนิษฐานได้ว่า พระสงฆ์ชาวลังกาคงอาศัยคัมภีร์นั้นเป็นตำราท่องสวดมนตร์ และลักษณะการที่สวดมนตร์คงเป็น ๒ อย่างต่างกัน คือคณะสงฆ์ ๔ รูปผลัดกันสวดภาณวารจนตลอดทั้งคัมภีร์อย่าง ๑ เลือกฉะเพาะสูตรฉะเพาะคาถาไปสวดอนุโลมตามเหตุการณ์อย่าง ๑ และการสวดฉะเพาะสูตรและฉะเพาะคาถานั้น พระเถระผู้นำสวดมักกล่าวเป็นคำนำสรรเสริญคุณของพระสูตร และคาถานั้น ๆ (ที่เราเรียกกันว่า "ขัดตำนาน") ก่อน แล้วจึงชวนให้พระสงฆ์

สวด จำนวนพระสงฆ์ไปเท่าใดก็สวดด้วยกันหมด แต่วิธีขัดตำนานจะมีมาก่อนภาณวารหรือจะมีขึ้นต่อภายหลัง ข้อนี้ไม่มีเค้าเงื่อนที่จะสันนิษฐานเพราะอาจจะเป็นได้ทั้ง ๒ อย่าง แต่ในพระปริตฉะบับลังกาซึ่งพึงพบเมื่อแต่งตำนานนี้ มีบทขัดตำนานเกือบจะทุกสูตรในภาณวาร

ราชปริต

พระปริตอย่าง ๗ ตำนานและ ๑๒ ตำนานก็เกิดขึ้นในลังกาทวีป แต่จะเกิดขึ้นเมื่อใดไม่มีหลักฐานที่จะกำหนด ได้แต่สันนิษฐานว่าคงจะเกิดภายหลังแต่งคัมภีร์สารัตถสมุจจัย และมีเค้าเงื่อนที่จะสันนิษฐานได้อีกอย่างหนึ่ง ว่าคงจะเกิดขึ้นโดยพระราชประสงค์ของพระเจ้าแผ่นดิน จึงได้เรียกนามตามภาษาบาลีว่า "ราชปริตฺต" ลองคิดค้นหาเหตุก็เห็นมีเค้าพอจะสันนิษฐานได้ ด้วยการสวดภาณวารอยู่ข้างยืดยาวเปลืองเวลามากฝ่ายหนึ่ง และการสวดพระปริต ซึ่งพระสงฆ์เลือกพระสูตรและคาถาต่าง ๆ ไปสวดให้ต้องตามเหตุการณ์อยู่ข้างจะสิ้นไป และบางทีมีงานหลวงพระสงฆ์จะเลือกมิใคร่ถูกพระราชอัธยาศัยด้วย น่าจะเป็นด้วยเหตุดังกล่าวมา จึงมีรับสั่งให้พระสังฆเถระคิดปรุงพระปริตขึ้นสำหรับสวดงานหลวงให้มีทั้งฝ่ายเจริญสิริมงคลและฝ่ายที่จะคุ้มครองป้องกันอุปัทวันตรายรวมอยู่ด้วยกัน แต่อย่าให้ยืดยาวนัก พระสงฆ์จึงเลือกพระปริตต่าง ๆ มาแต่ในภาณวารเป็นพื้น และเอาคาถาที่นับถือกันเพิ่มเข้าบ้าง ปรุงเป็นราชปริตขึ้น แล้วจึงแต่งคาถาเป็นคำเตือนพระสงฆ์ผู้ไปสวดให้ช่วยกันแผ่เมตตา

อธิษฐานให้พระปริตช่วยคุ้มครองพระเจ้าแผ่ดิน และให้ตั้งใจสวดพระปริต สำหรับขัดตำนานก่อนสวดพระปริตนั้นด้วยบทว่า

สรชฺชํ สเสนํ สพนฺธุํ นรินฺทํ
ปริตฺตานุภาโว สทา รกฺขตุ ฯ ฯ ฯ

ดังนี้ เมื่อมีราชปริตเป็นแบบสำหรับสวดในงานหลวง ก็เป็นธรรมดาที่คนทั้งหลายจะเกิดนิยมอยากให้สวดพระปริตนั้นณที่อื่น ๆ ต่อไปจนเป็นประเพณีในพื้นเมือง แต่น่าสงสัยอยู่ข้อหนึ่ง ด้วยราชปริตปรากฏเป็น ๒ อย่าง เรียกว่า "จุลราชปริต" (๗ ตำนาน) อย่าง ๑ "มหาราชปริต" (๑๒ ตำนาน) อย่าง ๑ อย่างไหนจะเป็นตัวแบบเดิม ข้อนี้เคยสันนิษฐานกันมาแต่ก่อน ว่าอย่าง ๑๒ ตำนานเห็นจะเป็นราชปริตเดิม ครั้นต่อมาภายหลังมีพระเจ้าแผ่นดินอีกพระองค์หนึ่ง ซึ่งอาจเป็นต่างประเทศกับลังกา ทรงพระดำริเห็นว่ายังยาวนักจึงโปรดให้ตัดลงเป็นอย่าง ๗ ตำนาน มีราชปริตเป็น ๒ อย่างขึ้น จึงได้เรียกอย่างยาวว่ามหาราชปริต เรียกอย่างสั้นว่าจุลราชปริต ดังนี้ แต่เมื่อมาพิจารณากันในคราวจะแต่งตำนานพระปริตนี้ มีบัณฑิตหลายคน คือพระพินิจวรรณการ (แสง สาลิตุล) เป็นต้น กลับเห็นว่าอย่าง ๗ ตำนานจะเป็นแบบเดิม อย่าง ๑๒ ตำนานเป็นของปรุงใหม่ต่อภายหลัง อ้างเหตุให้เห็นเช่นนั้น ด้วยบทพระปริตต่าง ๆ ใน ๗ ตำนานกับ ๑๒ ตำนานเหมือนกันโดยมาก เป็นแต่วางลำดับผิดกัน ถ้าว่าฉะเพาะตัวพระปริตไม่ยาวสั้นผิดกันกี่มากน้อยนัก เป็นแต่มีบทขัดตำนานมากกว่ากัน ถ้าประสงค์เพียงจะตัดพระปริตอย่าง ๑๒ ตำนานให้สั้นเข้าคงไม่ทำเช่นปรากฏ

อยู่ อีกประการ ๑ สังเกตเห็นว่าลักษณที่จัดลำดับพระปริตต่าง ๆ ทั้งที่เพิ่มคำขัดตำนานขึ้นเป็น ๑๒ ตำนาน เป็นระเบียบเรียบร้อยดีกว่าอย่าง ๗ ตำนาน จึงสันนิษฐานว่าราชปริตเดิมเห็นจะเป็นอย่าง ๗ ตำนาน ต่อมามีผู้รู้คิดแก้ไขให้เป็นอย่าง ๑๒ ตำนาน ข้าพเจ้าเห็นชอบ ด้วยมีข้อสนับสนุนวินิจฉัยนั้นอยู่ในทางโบราณคดี ที่ประเพณีการสวดมนตร์ในประเทศนี้ แม้ตั้งแต่โบราณมาย่อมสวด ๗ ตำนานเป็นพื้น ๑๒ ตำนานสวดฉะเพาะแต่ในงานใหญ่ ข้อนี้ส่อให้เห็นว่า คงได้แบบสวดมนตร์อย่าง ๗ ตำนานเข้ามาจากลังกาก่อนช้านาน จนใช้สวดกันเป็นประเพณีบ้านเมืองแล้ว ครั้นเกิดแบบสวด ๑๒ ตำนานขึ้นในลังกาทวีปได้มายังประเทศนี้เมื่อภายหลัง จึงมิได้ใช้สวดกันในพื้นเมืองแพร่หลายเหมือนอย่าง ๗ ตำนาน

เมื่อแต่งตำนานพระปริตนี้ ข้าพเจ้าได้ให้สืบสวนถึงการสวดพระปริตในลังกาทวีปและประเทศพะม่าในปัจจุบันนี้ (๑) ได้ความว่าการสวดราชปริตที่ในลังกาทวีปเลิกเสียนานแล้ว แม้ฉะบับก็ศูนย์ จนพระองค์เจ้าปฤษฎางค์หาไปประทาน (พระองค์เจ้าปฤษฎางค์ตรัสบอกว่าได้ฉะบับเมืองยะไข่ไป) จึงกลับมีขึ้น การที่สวดมนตร์พระลังกาสวดพระสูตรและคาถาต่างๆ ตามแต่จะสะดวก แต่การสวดภาณวารในลังกาทวีปยังนับถือกันมาก ว่าเวลามีการงานของผู้มีบุญบรรดาศักดิ์ เช่นทำบุญวันเกิด มักนิมนต์พระไปสวดภาณวารผลัดกันสวดคราวละ ๔ องค์บ้าง หรือ ๒ องค์บ้าง สวดทั้งกลางวันและกลางคืน ตลอด ๓ วันก็มี ๕ วันและถึง ๗ วันก็มี ส่วน

---

(๑) มอญ เขมร สวดอย่างเดียวกับไทย

พระพะม่านั้น พระอรัญรักษา (ซอเหลี่ยง บียะเมธี) บอกว่ามีหนังสือสวดมนตร์ รับไปหาฉะบับพิมพ์มาให้ได้เป็นมหาราชปริต ๑๒ ตำนาน เช่นเดียวกับของไทย มีถ้อยคำผิดกันแต่เล็กน้อย เห็นเป็นหลักฐานสมตามความที่ได้กล่าวมา ว่าพะม่า มอญ ไทย เขมร ต่างได้แบบราชปริตมาจากลังกาด้วยกันทั้งนั้น

สวดพระพุทธมนตร์ในประเทศสยาม

พระพุทธศาสนามาประดิษฐานในประเทศสยามนี้ ร่วมราวคราวเดียวกับที่ไปประดิษฐานในลังกาทวีป หรือถ้าจะมาภายหลังก็ไม่ช้านัก ด้วยมีหลักฐานปรากฏอยู่ทั้งโบราณวัตถุและเรื่องตำนาน ว่าประเทศนี้เมื่อชั้นแรกได้รับพระพุทธศาสนามาแต่ชาวมคธราฐ และพระธรรมวินัยที่มาสู่ประเทศสยามในชั้นแรกนั้นเป็นภาษาบาลี ครั้นต่อมาเมื่อแรกเกิดลัทธิพระพุทธศาสนาอย่างมหายานขึ้นในอินเดีย แปลงพระธรรมวินัยเป็นภาษาสังสกฤต พวกชาวอินเดียข้างฝ่ายใต้มาสอนลัทธิมหายาน ชาวประเทศสยามก็รับถือตาม และเปลี่ยนไปศึกษาพระธรรมวินัยในภาษาสังสกฤตเสียทอดหนึ่งช้านาน ครั้นถึงสมัยเมื่อพวกถือศาสนาพราหมณ์และพวกถือศาสนาอิสลามได้เป็นใหญ่ในอินเดีย พากันเบียดเบียฬพระพุทธศาสนาจนแทบจะเสื่อมศูนย์ นานาประเทศที่ถือพระพุทธศาสนา เมื่อไม่ได้อาศัยอินเดียซึ่งเป็นแหล่งเดิม ต่างก็ปฏิบัติตามรู้ตามเห็นของตนมา พระพุทธศาสนาก็เสื่อมลงด้วยกันทุกประเทศ ครั้นเมื่อราว พ.ศ. ๑๖๙๖ พระเจ้าปรักกรมพาหุมหาราชได้ครองลังกาทวีป ทรงพยายามฟื้นพระพุทธ

ศาสนาขึ้นด้วยประการต่าง ๆ มีทำสังคายนาพระธรรมวินัยภาษาบาลีให้เรียบร้อยเป็นต้น พระพุทธศาสนาก็กลับรุ่งเรืองขึ้นในลังกาทวีป กิตติศัพท์แพร่หลายมาถึงประเทศพะม่ามอญไทยเขมร ก็มีพระสงฆ์ชาวประเทศเหล่านี้พากันไปศึกษาพระธรรมวินัยในลังกาทวีป แล้วอุปสมบทเป็นนิกายลังกาวงศ์ พาลัทธิซึ่งฟื้นขึ้นกับทั้งพระไตรปิฎกภาษาบาลีที่สังคายนาใหม่มายังประเทศของตน ในชั้นแรกเป็นแต่มาตั้งเป็นคณะหนึ่งต่างหาก แต่เมื่อคุณธรรมปรากฏแพร่หลาย ก็มีคนนับถือและเข้าสมัครบวชเรียนตามลัทธิลังกาวงศ์มากขึ้นทุกที จนถึงพระเจ้าแผ่นดินทรงรับอุปถัมภ์ พระสงฆ์ในประเทศพะม่ามอญไทยเขมรก็ถือลัทธิลังกาวงศ์ด้วยกันหมด ตามเรื่องตำนานที่กล่าวนี้ พึงเห็นได้ว่าพระธรรมวินัยก็ดี ข้อวัตตปฏิบัติก็ดี ซึ่งพระสงฆ์สยามประพฤติในชั้นหลังตั้งแต่สมัยกรุงสุโขทัยมา ได้แบบอย่างมาแต่ลังกาทวีป แม้จนวิธีการสวดพระพุทธมนตร์ ซึ่งแยกเอามาแสดงในเรื่องตำนานพระปริตนี้ ก็มีครบทุกอย่างตามแบบที่มีในลังกา ดังจะกล่าวอธิบายต่อไป คือ

สวดสาธยายพระธรรม

พระสงฆ์ในประเทศนี้ทุกสังฆารามถือเป็นกิจวัตต์ที่ต้องสวดมนตร์ (สาธยายธรรม) เวลาเย็นทุกวันมิได้ขาด และมีหอสวดมนตร์ประจำวัดทุกแห่ง ชาวบ้านก็พอใจนิมนต์พระสงฆ์มาสาธยายธรรมเมื่อบำเพ็ญกุศล เช่นสวดพระอภิธรรม สวดแจง และสวดพระสูตรต่าง ๆ ในงานศพ และพิธีบุพพเปตพลีทั้งปวง ข้าพเจ้าเคยนึกว่าคนทั้งหลายทำไมจึงชอบ

นิมนต์พระสงฆ์สวดพระอภิธรรมในงานศพ หรือแม้จนในงานบุพพเปตพลี ต่อมาได้เห็นอธิบายในหนังสือปฐมสมโพธิของสมเด็จกรมพระปรมานุชิตชิโนรส ตอนเทศนาปริวัตบริเฉทที่ ๑๗ กล่าวว่าเมื่อพระพุทธองค์เสด็จขึ้นไปยังดาวดึงส์สวรรค์เพื่อจะเทศนาโปรดพระพุทธมารดา ทรงปรารภว่าถ้าประทานเทศนาพระสูตรหรือพระวินัยคุณยังไม่เท่าทันพระคุณของพระพุทธมารดาที่ได้มีมาแก่พระองค์ มีแต่พระอภิธรรมอย่างเดียว ซึ่งมีคุณสมควร "ใช้ค่าน้ำนมและเข้าป้อน" ของพระพุทธมารดาได้ดังนี้ จึงเข้าใจว่าการซึ่งคนทั้งหลายพอใจนิมนต์พระสงฆ์สวดพระอภิธรรม เกิดแต่ประสงค์จะสนองคุณผู้มรณภาพ

สวดภาณวาร

ได้ยินว่าแต่โบราณมีประเพณีพระสงฆ์ถือกันเป็นคติอย่างหนึ่งว่าพระภิกษุบวชใหม่ ในพรรษาแรกต้องท่องจำ "ทำวัตต์พระ" (คำนมัสการข้างตอนต้นภาณวาร) กับ "พระอภิธรรม" ให้สวดได้ ต่อไปในพรรษาที่ ๒ ต้องท่องจำ " พระปริต " (ทั้ง ๗ ตำนานและ ๑๒ ตำนาน) ถึงพรรษาที่ ๓ ต้องท่องจำภาณวารให้สวดได้ทั้งคัมภีร์ กับทั้งธัมมจักกัปปวัตตนสูตรและมหาสมัยสูตรด้วย พรรษาต่อไปต้องท่องจำปาติโมกข์ให้ได้ภายในพรรษาที่ ๕ ประเพณีที่กล่าวนี้เคยประจักษ์แก่ข้าพเจ้าครั้งหนึ่ง เมื่อตามเสด็จพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวไปประพาสเมืองกาญจนบุรีใน พ. ศ. ๒๔๕๒ ครั้งนั้นพลับพลาประทับแรมตั้งที่ริมน้ำทางฟากตะวันตกตรงข้ามกับวัดชัยชุมพล ถึงเวลาค่ำพระวิสุทธิรังสี (เปลี่ยน) เมื่อยังเป็น

พระครูพาพระสงฆ์ราว ๒๐ รูปลงมาสวดมนตร์ที่แพหน้าวัดถวายทรงสดับทุกคืน ประทับแรมอยู่ ๓ ราตรีสวดภาณวารได้ตลอดทั้งคัมภีร์ สมเด็จพระพุทธเจ้าหลวงทรงสรรเสริญว่าอุตสาหะท่องจำ แล้วโปรด ฯ พระราชทานรางวัลพระสงฆ์ทั้งอาราม ข้าพเจ้าเข้าใจว่าจะเป็นด้วยรักษาคติโบราณที่กล่าวนั้นสืบกันมา ส่อให้เห็นว่าแต่โบราณคงมีการนิมนต์พระสงฆ์ไปสวดภาณวารตามรั้ววังบ้านเรือนผู้มีบรรดาศักดิ์เนือง ๆ เหมือนอย่างเช่นยังมีอยู่ในลังกาทวีปในปัจจุบันนี้ แต่หากเลื่อมมาโดยอันดับ น่าจะเป็นเพราะเกิดชอบเอาพิธีไสยศาสตร์เข้ามาปนกับพิธีทางพระพุทธศาสนา ดังจะกล่าวในที่อื่นต่อไปข้างหน้า การสวดภาณวารจึงคงมีแต่ในงานหลวงและฉะเพาะที่เป็นพระราชพิธีสำคัญ และพระสงฆ์ใช้อ่านหนังสือแทนสวดปากเปล่า เพื่อจะให้ศักดิ์สิทธิ์ด้วยสมบูรณ์ทั้งอัตถะและพยัญชนะมิได้คลาดเคลื่อน หนังสือภาณวารสำหรับพระสงฆ์อ่านสวดมีฉะบับเก่าฝีมือเขียนครั้งกรุงศรีอยุธยาอยู่ในหอพระสมุด ฯ จึงสันนิษฐานว่าประเพณีอ่านสวดภาณวารจะมีมาแต่ครั้งกรุงศรีอยุธยาเป็นราชธานี

พระราชพิธีที่มีสวดภาณวารนั้นก็ไม่มีกี่พิธีนัก ที่เป็นพิธีประจำปีมีแต่พิธีตรุษ นอกจากนั้นก็เป็นพิธีจร คือพระราชพิธีบรมราชาภิเษกพระราชพิธีลงสรงโสกันต์เจ้าฟ้า พระราชพิธีพรุณศาสตรขอฝน กับพระราชพิธีหล่อพระพุทธรูปสำคัญ เช่นพระชัยวัฒนะประจำรัชชกาลเป็นต้น และพิธีพุทธาภิเษกฉลองพระพุทธรูปสำคัญ การสวดภาณวารในพระราชพิธีบรมราชาภิเษกนั้น แต่เดิม (เป็นส่วนพิธีเฉลิมพระราชมนเทียร)

พระสงฆ์ ๕ รูปนั่งสวดบนพระแท่นที่บรรทม และสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเสด็จประทับทรงสดับสวดภาณวารในห้องนั้น แบ่งภาณวารสวดเป็น ๓ วัน ถึงรัชชกาลที่ ๔ พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวโปรด ฯ ให้เปลี่ยนมาสวด (เป็นส่วนพระราชพิธีบรมราชาภิเษก) เหมือนกับสวดภาณวารในพระราชพิธีอื่น ๆ คือตั้งเตียงสวดที่ท้องพระโรง พระสงฆ์ขึ้นสวดสำรับละ ๔ รูปผลัดกันสวดทีละ ๒ รูป มีพระเถระนั่งปรกอยู่เตียงหนึ่งต่างหากอีกองค์หนึ่ง สวดทั้งกลางวันกลางคืนตลอด ๓ วัน ๓ คืน ถ้าเป็นพิธีอย่างน้อยก็สวดวันกับคืนหนึ่ง พระสงฆ์ที่สวดภาณวารนั้น ถ้าเป็นพิธีใหญ่เช่นบรมราชาภิเษก พระราชาคณะสวด ถ้าเป็นอย่างสามัญพระพิธีธรรมสวด ยังเป็นประเพณีมาจนปัจจุบันนี้

สวดพระปริต

การที่ไทยเราได้ราชปริตของชาวลังกามาเป็นตำรา สันนิษฐานว่าคงได้ราชปริตอย่าง ๗ ตำนานมาก่อน จึงได้สวดกันแพร่หลายแต่อย่างเดียว ส่วนราชปริตอย่าง ๑๒ ตำนานนั้นคงได้มาต่อภายหลัง จึงสวดฉะเพาะงานใหญ่บางอย่าง แต่พิเคราะห์ดูในราชปริต มีคาถาอื่นนอกจากที่รวมไว้ในภาณวารเพิ่มเติมหลายอย่าง ที่แทรกอยู่ข้างต้นเช่นคาถา "สมฺพุทฺเธ ฯ" ก็มีแทรกลงต่อข้างท้ายพระปริตเช่นคาถา มหาการุณิโกนาโถ ฯ เป็นต้นก็มี สันนิษฐานว่าคาถาแทรกเหล่านั้นคงมีนักปราชญ์เลือกคัดมาแต่พระไตรปิฎกหรือแต่งขึ้นใหม่แล้วเอาสวดเพิ่มในพระปริต เพื่อจะให้เป็นสิริมงคลยิ่งขึ้นแล้วก็เลยถือเป็นแบบแผนมีมาแล้วแต่ในลังกาทวีป เพราะฉะนั้นเมื่อรับ

พระปริตมาสวดในประเทศนี้ นักปราชญ์ไทยที่เชี่ยวชาญพระไตรปิฎก จึงแต่งและเปลี่ยนบทแทรกในพระปริต เพื่อประโยชน์อย่างเดียวกัน จะยกพอเป็นตัวอย่าง ดังเช่นพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงพระราชนิพนธ์คาถานโม ๘ บทสำหรับสวดทำน้ำพระพุทธมนตร์ และสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส ทรงแต่งคาถา "โยจกฺขุมา" เปลี่ยนคาถา สมฺพุทฺเธ เป็นต้น ที่เพิ่มข้างท้ายพระปริตก็มีเช่นคาถา อรหํ สมฺมาสมฺพุทฺโธ พระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว และคาถา ยํ ยํ เทวมนุสฺสานํ ของสมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ฉิม) เป็นต้น คาถาแทรกซึ่งกล่าวมาสวดเพิ่มทั้งใน ๗ ตำนานและ ๑๒ ตำนาน อนึ่งการพิธีซึ่งพระสงฆ์สวดพระปริตในประเทศนี้ลักษณะเป็น ๒ อย่างต่างกัน คือเป็นพิธีทางพุทธศาสนาล้วนอย่าง ๑ เป็นพิธีพุทธศาสนาเจือกับไสยศาสตรอย่าง ๑ ดังจะแสดงอธิบายต่อไป

การพิธีพุทธศาสนาล้วน แต่ก่อนมาถ้าเป็นงานมงคลอย่างสามัญเช่นทำบุญเรือนหรือฉลองพระหรือโกนจุกเป็นต้น สวด ๗ ตำนาน ถ้าเป็นงานมงคลวิเศษกว่าสามัญ เช่นการพระราชพิธีใหญ่แต่สวดมนตร์วันเดียวดังพิธีถือน้ำและพิธีแรกนาเป็นต้นก็ดี งานชเลยศักดิ์ซึ่งเป็นงานสำคัญ เช่นงานฉลองอายุและแต่งงานบ่าวสาวเป็นต้นก็ดี ย่อมสวด ๑๒ ตำนาน แต่เดี๋ยวนี้เปลี่ยนเป็นอย่างอื่นไปแล้ว พระปริตอย่าง ๑๒ ตำนานคงสวด

แต่ในงานหลวงบางอย่าง คืองานพระราชพิธีถือน้ำอย่าง ๑ งานพระราชพิธีแรกนาอย่าง ๑ กับพระราชพิธีเฉลิมพระชันษา (สวดในพระอุโบสถวัดพระศรีรัตนศาสดาราม) อย่าง ๑ นอกจากนี้สวด ๗ ตำนานเป็นพื้นการสวด ๗ ตำนานกระบวนสวดก็ผิดกันเป็นหลายอย่าง คือ

๑ สวดทำนองผิดกัน พระมอญสวดทำนอง ๑ พระมหานิกายสวด (เรียกกันว่าสวดอย่างสังโยค) ทำนอง ๑ พระธรรมยุติกาสวดทำนอง ๑ ทำนองที่พระธรรมยุติกาสวดนั้น ได้ยินมาว่า พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงพระราชดำริขึ้นเมื่อยังทรงผนวช (สังเกตดูเหมือนจะเอาทำนองลังกากับมอญประสมกัน) แต่ถ้าพระสงฆ์หลายนิกายสวดด้วยกันย่อมสวดทำนองอย่างมหานิกายเป็นแบบ

๒ ระเบียบผิดกัน ระเบียบพระปริตที่พระมหานิกายกับพระมอญสวดเหมือนกัน แต่ระเบียบสวดมนตร์ของพระธรรมยุติกา พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้ทรงแก้ไขเป็นอย่างหนึ่งต่างหาก ราชปริต ๑๒ ตำนานหาสวดไม่ สวดแต่อย่าง ๗ ตำนาน ตัดโมรปริตออกและทรงแก้ไขตัดรอนคาถาที่เพิ่มนอกปริตหลายแห่ง แม้ระเบียบ ๗ ตำนานที่พระมหานิกายสวดนั้น ก็ยังมีอย่างพิสดารและอย่างย่อ อย่างพิสดารสวดเต็มตำรา (ดังพิมพ์ไว้ในหนังสือสวดมนตร์ฉะบับหลวง) อย่างย่อสวดในงานซึ่งไม่จำเป็นจะต้องสวดเต็มตำรา ยกตัวอย่างเช่นในงานหลวงอันมีสวดภาณวารด้วย คืองานโสกันต์เจ้าฟ้าเป็นต้น เพราะพระปริตทั้งปวงมีอยู่ในภาณวารทั้งนั้นแล้ว พระสงฆ์หมู่ใหญ่สวด ๗ ตำนาน ถึง

จะสวดแต่สังเขปก็ไม่ขาดพระปริตในงานพิธีนั้น เรื่องนี้เจ้านายเคยทรงปรารภกันเป็นปัญหาว่าพระปริตทั้งปวงพระสงฆ์ก็สวดในภาณวารแล้ว ทำไมพระสงฆ์หมู่ใหญ่ซึ่งมาเป็นผู้กำกับการพระราชพิธีจึงต้องสวดมนต์เย็นด้วยทุกวัน กรมพระสมมตอมรพันธุ์ประทานอธิบายซึ่งได้เคยทรงสดับมา ว่ากิจของพระสงฆ์ทั้งปวงมีอยู่ที่จะต้องสาธยายพระธรรมทุก ๆ วัน เพื่อรักษาพระศาสนา (ทำนองแต่ก่อนมาถึงเวลาเย็นพระสงฆ์หมู่ใหญ่เห็นจะต้องกลับไปสาธยายธรรมที่วัดมิให้ขาด) ที่หลังได้รับพระราชทานพระบรมราชานุญาตให้สาธยายธรรมตามหน้าที่ได้ที่ในพระราชฐาน มิให้ลำบาก ถึงเวลาเย็นพระสงฆ์หมู่ใหญ่จึงสวดพระปริตเพื่อสาธยายธรรมทุก ๆ วัน ด้วยเหตุนี้ในพระราชพิธีที่มีสวดภาณวาร พระสงฆ์หมู่ใหญ่ที่สวดพระปริตจะตัดเท่าหนึ่งเท่าใดก็ได้ไม่ขัดข้องแก่การพิธี การสวดสังเขปมีในงานอีกชะนิดหนึ่ง ซึ่งพระสงฆ์เห็นว่าเจ้าของงานมีกิจภาระจะต้องบำเพ็ญมาก จึงสวดแต่เนื้อพระธรรมที่อยู่ในพระปริต เพื่อจะมิให้เวลาสวดมนต์นานนัก สวดมนต์ตามบ้านมักสวดอย่างสังเขปโดยมาก ถึงงานหลวงเดี๋ยวนี้ก็ตัดคาถาท้ายสวดมนต์อย่างแบบโบราณออกเสียโดยมาก ด้วยเหตุอันเดียวกัน

๓ ขัดตำนาน ตามตำราพระปริตพระสังฆนายกผู้นำสวดมนต์เป็นผู้ขัดตำนาน (ข้อนี้รู้ได้ด้วยคำบาลีท้ายบทขัดตำนาน ซึ่งลงว่า "ภณาม เห" เป็นคำสำหรับผู้ใหญ่พูดกับผู้น้อย) สันนิษฐานว่าในสมัยต่อมาจะเป็นด้วยบางคราว พระสังฆนายกผู้นำสวดมนต์แก่ชราหรือมีเสียงแหบเครือไม่สามารถจะขัดตำนานได้สะดวก จึงสมมตให้พระภิกษุองค์อื่นขัดตำนาน

แทน ก็เลยเกิดเป็นประเพณีสมมตให้พระภิกษุองค์ใดองค์หนึ่งซึ่งเสียงดี หรือว่าทำนองเพราะเป็นผู้ขัดตำนาน แต่เช่นนั้นก็ยังหายาก การสวดมนตร์ในพื้นเมืองจึงมิใคร่ขัดตำนาน แม้แต่ว่า สคฺเค เชิญเทวดามาฟังพระปริต ก็มักให้คฤหัสถ์ว่า ส่วนบทขัดตำนานนั้นพระสงฆ์สวดไปด้วยกันกับสวดพระปริต อนึ่งบทขัดตำนานนั้น แบบเดิมมีแต่ขัดในราชปริต ๗ ตำนาน กับ ๑๒ ตำนาน พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ดำรัสให้สมเด็จพระสังฆราช (สา) วัดราชประดิษฐทรงแต่งบาลีบทขัดตำนานพระสูตรอื่น ๆ ขึ้นอีก เช่นธัมมจักกัปปวัตตนสูตร และมหาสมัยสูตร เป็นต้น (พึงรู้ได้ด้วยบทขัดตำนานของสมเด็จพระสังฆราช ย่อมลงท้ายว่า "ภณาม เส" เป็นคำสำหรับใคร ๆ ใช้ได้ทั้งนั้น) อีกอย่างหนึ่งพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงตั้งแบบให้พระสังฆนายกบอกนามสูตรและปาฐคาถาให้พระสงฆ์สวด อันบทบาลีนั้นขึ้นว่า หนฺท มยํ เป็นเทือกเดียวกับขัดตำนานย่อ ๆ แบบนี้ยังใช้อยู่แต่คณะธรรมยุติกา

๔ เพิ่มพระปริต การสวดพระปริตเดิมมีแต่อย่าง ๗ ตำนาน กับอย่าง ๑๒ ตำนาน พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้ทรงเลือกพระสูตรและพระธรรมปริยายมาให้พระสงฆ์ธรรมยุติกาสวดอีกหลายอย่าง เช่น อนัตตลักขณสูตร และอาทิตตปริยายสูตรเป็นต้น ถึงธัมมจักกัปปวัตตนสูตรและมหาสมัยสูตร เดิมก็อยู่ท้ายภาณวาร ทรงพระราชดำริให้มาใช้สวดอย่างปริต และยังมีปาฐคาถาต่าง ๆ ซึ่งเป็นของเก่าบ้าง

ทรงพระราชนิพนธ์ขึ้นใหม่บ้าง พระสงฆ์ธรรมยุติกาสวดกันเป็นแบบอยู่แต่ก่อน สมเด็จพระสังฆราช (สา) ได้เรียบเรียงไว้ในหนังสือสวดมนตร์ฉะบับหลวงโดยพิศดาร

๕ สวดมนตร์ ๓ วัน แต่ก่อนมามีงานพระราชพิธีบางอย่าง ซึ่งพระสงฆ์สวดมนตร์ ๓ วัน แต่ไม่มีสวดภาณวาร เช่นพิธีสารทและพิธีโสกันต์ชั้นรองเจ้าฟ้าลงมาเป็นต้น งานเช่นนี้พระสงฆ์สวด ๗ ตำนานในวันแรก สวด ๑๒ ตำนานในวันกลาง สวดธัมมจักกัปปวัตตนสูตรกับมหาสมัยสูตรในวันหลัง แต่มาแก้ไขเมื่อในรัชชกาลที่ ๕ เป็นสวด ๗ ตำนานวันแรก สวดธัมมจักกัปปวัตตนสูตรวันกลาง สวดมหาสมัยสูตรวันหลังยังคงสวดในงานพระราชพิธีเฉลิมพระชนมพรรษาอยู่ในบัดนี้

สวดทำน้ำพระพุทธมนตร์

การทำน้ำมนตร์เป็นส่วนหนึ่งของสวดพระปริต เพราะฉะนั้นจึงเป็นประเพณีบ้านเมืองมาแต่โบราณ ถ้ามีการสวดพระปริตที่ใด ก็ย่อมตั้งบาตรหรือหม้อใส่น้ำมีเทียนจุดติดไว้ และผูกด้ายสายสิญจน์ล่ามมาให้พระสงฆ์ทั้งปวงถือในเวลาสวดพระปริต

จะขอกล่าววินิจฉัยแทรกลงตรงนี้สักหน่อย ข้าพเจ้าเคยนิมนต์พระสงฆ์ลังกาและพระสงฆ์พะม่ามาทำบุญ สังเกตดูเวลาสวดมนต์ตั้งตาลิปัตร ทั้งพระสงฆ์ลังกาและพะม่า แต่พระสงฆ์ไทยมอญสวดมนตร์ไม่ตั้งตาลิปัตร ที่ผิดกันจะเป็นด้วยเหตุใด พิเคราะห์ดูก็เห็นเค้าเงื่อนสันนิษฐานว่าประเพณีเดิมในอินเดีย ตาลิปัตรเป็นของพระสงฆ์ใช้ใน

เวลาเข้าบ้าน จะเทศน์หรือจะสวดมนตร์ในบ้าน คงตั้งตาลิปัตร พระไทยมอญทุกวันนี้ เวลาให้ศีลก็ดี สวดอนุโมทนาก็ดี หรือสวดภาณวารและพระอภิธรรมบนเตียงสวดก็ดี ก็ตั้งตาลิปัตร ที่ไม่ตั้งตาลิปัตรในเวลาสวดมนตร์ เดิมเห็นจะเป็นเพราะถือสายสิญจน์ ฉันใดที่เทศน์ไม่ตั้งตาลิปัตรก็คงเป็นเพราะถือคัมภีร์อยู่เป็นทำนองเดียวกัน แล้วจึงมากลายเป็นประเพณีไม่ตั้งตาลิปัตรเวลาสวดมนตร์ ไม่เลือกว่าจะต้องถือสายสิญจน์หรือไม่ ลักษณการทำน้ำมนตร์นั้น สันนิษฐานว่าแบบเดิม เมื่อพระสงฆ์สวดไปถึงบท "สกฺกตฺวา" (คือครบ ๗ ตำนานแล้ว) พระสังฆนายกปลดเทียนมาเวียนปากบาตรหยดขี้ผึ้งลงในน้ำ พอจบมนตร์บทนั้นก็เอาเทียนจุ่มน้ำที่ในบาตรดับไฟ ข้าพเจ้าได้เห็นทำอย่างว่านี้ที่วัดบ้านโคนแขวงจังหวัดกำแพงเพ็ชรซึ่งเป็นวัดบ้านนอกห่างหลักแหล่งแห่งเรียนทั้งปวงจึงนึกว่าเห็นจะเป็นวิธีเดิมบอกเล่าสืบกันมาในวัดนั้น ได้ยินกล่าวกันอีกอย่างหนึ่งว่า การทำน้ำมนตร์พระปริตแบบเก่านั้น คฤหัสถ์เป็นผู้ทำเหมือนอย่างเป็นผู้สวด สคฺเค ข้าพเจ้าพึ่งได้เห็นดังกล่าวเมื่อเร็ว ๆ นี้ที่บ้านแห่งหนึ่งในกรุงเทพ ฯ คือมีเทียนจุดติดปากบาตรและหม้อน้ำมนตร์ และล่ามสายสิญจน์ดังกล่าวมาแล้ว พอพระสงฆ์สวดขึ้น อิติปิโส ในธชัคคสูตร คฤหัสถ์ผู้เป็นนายงานพิธี ก็เข้าไปปลดเทียนหยดขี้ผึ้งลงในบาตรแล้วเอากลับติดดังเก่า ครั้นจบสวดมนตร์ก็กลับเข้าไปปลดเทียนทิ้งลงให้ดับในน้ำมนตร์ ข้าพเจ้าสันนิษฐานว่าทำอย่างนี้หาใช่แบบแผนไม่ น่าจะเกิดขึ้นแต่พระสงฆ์บางแห่งไม่รู้วิธีทำน้ำมนตร์ คฤหัสถ์ผู้รู้จึงเข้าไปทำแทน

การทำน้ำมนตร์ตามแบบหลวงในพระราชพิธีสามัญ ถือว่าน้ำซึ่งตั้งในพระมณฑลย่อมเป็นน้ำมนตร์อยู่แล้ว ต่อเป็นการพระราชพิธีซึ่ง (ข้าพเจ้าสันนิษฐานว่าจะมีขึ้นในรัชชกาลที่ ๔) ต้องพระราชประสงค์น้ำมนตร์สำหรับโสรจสรงเป็นพิเศษ จึงทรงจุดเทียนซึ่งติดหลังครอบน้ำมนตร์ของหลวง แล้วทรงประเคนครอบนั้นแก่พระสังฆนายก ๆ เอาด้ายสายสิญจน์พันเชิงครอบซึ่งตั้งไว้ตรงหน้าแล้วสวดพระปริตไปจนรัตนสูตรเมื่อถึงบาทท้ายซึ่งขึ้นว่า "ขีณํ ปุราณํ" ก็เปิดฝาครอบแล้วปลดเทียนเวียนให้ขี้ผึ้งหยดลงในน้ำ ครั้นจบบทว่า "นิพฺพนฺติ ธีรา ยถายมฺปทีโป" ก็จุ่มเทียนลงให้ดับในน้ำแล้วปิดฝาครอบติดเทียนไว้อย่างเดิม แต่การสวดพระปริตทำน้ำพระพุทธมนตร์ถือเป็นการสำคัญในราชประเพณีอย่างหนึ่ง มีตำแหน่งพระครูพระปริตไทย ๔ รูป พระครูพระปริตมอญ ๔ รูป สำหรับสวดทำน้ำพระพุทธมนตร์ ในบรรดางานพระราชพิธีซึ่งมีสรงมุรธาภิเษกพระราชาคณะไทยรูป ๑ มอญรูป ๑ กับพระครูพระปริต ๘ รูปนั้นสวดทำน้ำพระพุทธมนตร์สำหรับสรงมุรธาภิเษกทุกงาน และโดยปกติ พระครูพระปริตมอญต้องเข้ามาสวดทำน้ำมนตร์ที่หอศาสตราคมทุกวัน น้ำมนตร์พระปริตนั้นส่วนหนึ่งแบ่งส่งไปสำหรับเป็นน้ำสรงพระพักตร์และโสรจสรงอีกส่วนหนึ่งใส่บาตร ๒ ใบ ให้สังฆการีถือตามพระครูพระปริต ๒ องค์เข้าไปเดิรประด้วยกำหญ้าคาที่ในพระราชวัง เวลาบ่าย ๑๔ นาฬิกาทุกวันเป็นนิตย์มาแต่โบราณ อธิบายเรื่องพระมอญทำน้ำมนตร์พระปริต พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้ทรงพระราชนิพนธ์ไว้ในประกาศฉลอง

หอเสลี่ยรธรรมปริต (ซึ่งหอพระสมุด ฯ ได้พิมพ์ไว้ในประชุมประกาศพระราชพิธีจร) พระปริตที่พระครูสวดทำน้ำมนตร์นั้นก็สวด ๗ ตำนานนั้นเอง มิได้ใช้พระปริตอื่นแปลกออกไป

ยังมีวิธีสวดพระปริตฉะเพาะงานอีกอย่างหนึ่ง คือในงานพระราชพิธีแรกนา เมื่อสวดพระปริต ๑๒ ตำนานหมดแล้ว สวดคาถาพิชมงคลเพิ่มเข้าด้วยฉะเพาะงานนั้นอย่างหนึ่ง งานฉลองอายุถ้าสวดมนตร์วันเดียว สวดธัมมจักกัปปวัตตนสูตรก่อน แล้วสวด ๗ ตำนานต่อ มีขัดตำนานแต่พระปริตสวดอย่างสังเขป อีกอย่างหนึ่งนั้นในงานบุพพเปตพลี เช่นทำบุญหน้าศพ สัปตมวาร ปัญญาสมวาร และศตมาหะ สวดอนัตตลักขณสูตร อาทิตตปริยายสูตร และสูตรอื่นบ้าง บางทีก็สวดธัมมจักกัปปวัตตนสูตร สวดมนตร์อย่างนี้มีพระอภิธรรมต่อท้าย ที่จริงการสวดมนตร์ในเรื่องบุพพเปตพลีเป็นสาธยายธรรม แต่กระบวนที่สวดปรุงเป็นอย่างสวดพระปริต หาใช่เป็นพระปริตตรงตามตำราเดิมไม่

มหาทิพมนตร์

มีบทสวดมนตร์อยู่อีกคัมภีร์ ๑ เรียกว่า "มหาทิพมนตร์" มีมนตร์ต่าง ๆ รวมอยู่ในคัมภีร์นั้น คือ มหาทิพมนตร์ ๑ ชัยมงคล ๑ มหาชัย ๑ อุณหิสวิชัย ๑ มหาสาวัง ๑ รวม ๕ อย่างด้วยกัน สำหรับสวดเพื่อให้เกิดสวัสดิ์มีชัยและให้อายุยั่งยืน ได้ยินว่าแต่โบราณ เมื่อยกกองทัพไปทำสงคราม ย่อมสอนให้พวกทหารสวดมหาทิพมนตร์ในเวลาค่ำทุก ๆ วัน อีกสถานหนึ่งในงานมงคลเช่นทำบุญฉลองอายุเป็นต้น มักให้นักสวด ๔ คน

ขึ้นนั่งเดียงสวดมหาทิพมนตร์ และกล่าวกันว่าทำนองสวดนั้นไพเราะน่าฟังนัก พิธีอย่างนี้ผู้มีบรรดาศักดิ์พอใจทำมาแต่ก่อน พึ่งมาเลิกเมื่อในรัชชกาลที่ ๕ เห็นจะเป็นด้วยรังเกียจว่าคล้ายกับสวดศพ เพราะพวกนักสวดคฤหัสถ์ที่เป็นคนคะนองมักเอาบทมหาชัยไปสวดอวดทำนองเล่นในเวลาประกวดสวดศพ อีกสถานหนึ่งเพราะเกิดมีพิธีสวดนวครหายุสมธรรมขึ้นแทนการสวดมหาทิพมนตร์ก็ศูนย์ไป ยังเหลืออยู่แต่ตัวตำรา ทั้งคำบาลีและที่แปลเป็นกลอนภาษาไทยกำกับไว้ (หอพระสมุด ฯ ได้พิมพ์แล้ว) สันนิษฐานว่ามหาทิพมนตร์นี้เห็นจะเป็นของแต่งขึ้นทางกรุงศรีสัตนาคนหุตเมื่อเมืองเวียงจันท์ยังเป็นอิสสระ แต่แต่งในสมัยเมื่อความรู้ภาษาบาลีเสื่อมทรามเสียมากแล้ว และสันนิษฐานว่าจะใช้สวดอย่างภาณวาร ซึ่งยังใช้กันอยู่ทางมณฑลอุดรและมณฑลอีสาณจนสมัยปัจจุบันนี้ แต่สำนวนแปลเป็นกลอนเป็นภาษาไทยข้างใต้ แต่ก็เห็นจะเก่าเกือบถึงครั้งกรุงศรีอยุธยา เมื่อได้ตำราลงมาจากข้างเหนือชั้นเดิมเห็นจะนิมนต์พระสวดอยู่ก่อน ต่อเมื่อเกิดคำแปลจึงให้คฤหัสถ์สวดทั้งภาษาบาลีและคำแปล นักสวดคฤหัสถ์คงคิดทำนองสวดให้ไพเราะเพราะพริ้งยิ่งขึ้นเป็นอันดับมา จนกระทั่งกลายเป็นเครื่องเล่นไป

สวดพระพุทธมนตร์เนื่องกับไสยศาสตร์

ในไสยศาสตร์มีตำรานับถือเทวดานพเคราะห์ คือ พระอาทิตย์ พระจันทร์ พระอังคาร พระพุธ พระพฤหัสบดี พระศุกร์ พระเสาร์ พระราหู

พระเกตุ เทวดา ๙ องค์นี้ว่าเกี่ยวข้องด้วยกำเนิดของมนุษย์ และอาจให้คุณโทษทำให้อายุยืนหรืออายุสั้น และให้เป็นสุขหรือเป็นทุกข์ได้ จึงมีวิธีบูชาเทวดานพเคราะห์เพื่อป้องกันและบำบัดอันตราย และให้เจริญสิริมงคลอายุวัฒนะ พวกพราหมณ์นำวิธีบูชาเทวดานพเคราะห์เข้ามาสั่งสอนในประเทศนี้ เนื่องด้วยวิชชาโหราศาสตร์จึงเชื่อถือกันแพร่หลาย เลยเกิดความประสงค์จะเอาการบูชาเทวดานพเคราะห์เข้าติดต่อในลัทธิพระพุทธศาสนา ซึ่งไม่ขัดแก่กัน ด้วยตามลัทธิพระพุทธศาสนาก็ถือว่ามีเทวดาและถือว่าเทวดาอาจให้คุณและโทษแก่มนุษย์ได้อยู่บ้างแล้ว จึงเกิดวิธีสวดพระพุทธมนตร์เนื่องด้วยเทวดานพเคราะห์ขึ้นด้วยเหตุดังกล่าวมา ข้อที่เกี่ยวกันนั้นถือเอากำลังเทวดานพเคราะห์เป็นเกณฑ์ ตามตำราพราหมณ์ว่ากำลังเทวดานพเคราะห์รวมกันเป็น ๑๐๘ ส่วน แยกจำนวนเป็นรายองค์ พระอาทิตย์ ๖ พระจันทร์ ๑๕ พระอังคาร ๘ พระพุธ ๑๗ พระเสาร์ ๑๐ พระพฤหัสบดี ๑๙ พระราหู ๑๒ พระศุกร์ ๒๑ พระเกตุ ๙ พระสงฆ์เอาจำนวนที่เป็นเกณฑ์นี้เข้าสงเคราะห์ ในการสวดมนตร์พิธีอันเนื่องด้วยเทวดานพเคราะห์ เป็นต้นว่าในพระราชพิธีพรุณศาสตร์ขอฝน เมื่อสวดพระปริตจบแล้ว สวดคาถาพรุณศาสตร์ซึ่งขึ้นว่า

"ภควา อรหํ สมฺมา- สมฺพุทฺโธ ฌายินํ วโร ฯลฯ
สจฺเจน เม สโม นตฺถิ เอสา เม สจฺจปารมี"ติ นี้

ถ้าวันอาทิตย์สวด ๖ จบ ถ้าวันอื่นก็สวดเท่าจำนวนเกณฑ์กำลังเทวดาในวันนั้น

อีกอย่างหนึ่ง ถ้าสวดมนตร์ในการฉลองอายุ เมื่อสวดพระปริตจบแล้ว เอาบทขัดใน ๑๒ ตำนานสมมตให้สำหรับเทวดานพเคราะห์บทละองค์ คือ

พระอาทิตย์	สวด	ปเรนตมโพธิสมฺภาเร ฯ ล ฯ
พระจันทร์	,,	ปุญฺญลาภํ มหาเตชํ ฯ ล ฯ
พระอังคาร	,,	ยสฺสานุภาวโต ยกฺขา ฯ ล ฯ
พระพุธ	,,	สพฺพาสีวิสชาตีนํ ฯ ล ฯ
พระเสาร์	,,	ปริตฺตํ ยมฺภณนฺตสฺส ฯ ล ฯ
พระพฤหัสบดี	,,	ปาณิธานโต ปฏฺฐาย ฯ ล ฯ
พระราหู	,,	อปฺปสนฺเนหิ นาถสฺส ฯ ล ฯ
พระศุกร	,,	ยสฺสานุสฺสรเณนาปิ ฯ ล ฯ
พระเกตุ	,,	ชยํ เทวมนุสฺสานํ ฯ ล ฯ

สวดท้ายพระปริตกี่จบเท่ากำลังของเทวดานพเคราะห์องค์ ที่เสวยอายุ

อีกอย่างหนึ่ง เพื่อจะให้เวลาสวดสั้นลงมา สมมตพระปริตต่าง ๆ ให้เป็นสำหรับเทวดานพเคราะห์องค์ละปริต ดังนี้

พระอาทิตย์	สวด	อุทฺเทตยญฺจกฺขุมา ฯ ล ฯ
พระจันทร์	,,	ยนฺทุนฺนิมิตฺตํ ฯ ล ฯ
พระอังคาร	,,	กรณียมตฺถกุสเลน ฯ ล ฯ
พระพุธ	,,	วิรูปกฺเข ฯ ล ฯ
พระเสาร์	,,	ยโตหํ ภคินิ ฯ ล ฯ
พระพฤหัสบดี	,,	ยานีธ ภูตานิ ฯ ล ฯ

พระราหู	สวด	วิปสฺสิสฺส ฯ ล ฯ
พระศุกร์	,,	ธชคฺคสูตร ฯ ล ฯ
พระเกตุ	,,	มหาการุณิโก ฯ ล ฯ

และสวดมนตร์เป็น ๙ ตำนานให้ครบนพเคราะห์ตามสมมตนั้น ที่ว่ามานี้เป็นวิธีเก่า

สวดนวครหายุสมธรรม

ในรัชชกาลที่ ๕ สมเด็จเจ้าฟ้า ฯ กรมพระยาบำราบปรปักษ์จะทรงบำเพ็ญพระกุศลฉลองพระชันษา (เข้าใจว่าเมื่อพระชันษาครบ ๕๐ ในปีมะเส็ง พ.ศ. ๒๔๑๒) ใคร่จะทรงทำพิธีพิเศษ แต่ทรงรังเกียจวิธีที่ทำกันมาแต่ก่อน จึงตรัสปรึกษากับสมเด็จพระสังฆราช (ปุสฺสเทว สา) จัดแบบพิธีขึ้นใหม่ ให้โหรบูชาเชิญเทวดานพเคราะห์มาฟังสวดพระพุทธมนตร์ทีละองค์ และให้พระสงฆ์ ๕ รูปสวดพระธรรมต่างๆอันมีข้อธรรมมีจำนวนเท่าเกณฑ์กำลังเทวดานพเคราะห์ฉะเพาะองค์ ๆ ให้ฟัง

สวด	อนุตฺตริยปาฐี	สำหรับ	พระอาทิตย์
,,	จรณปาฐี	,,	พระจันทร์
,,	มคฺควิภงฺคปาฐี	,,	พระอังคาร
,,	อินฺทฺริย พล โพชฺฌงฺคปาฐี	,,	พระพุธ
,,	ทสพลญาณปาฐี	,,	พระเสาร์
,,	ทสสญฺญา นวอนุปุพฺพวิหารปาฐี	,,	พระพฤหัสบดี
,,	สติปฏฺฐาน สมฺมปฺปธาน อิทฺธิปาทปาฐี	,,	พระราหู

สวด สปฺปุริสธมฺม อริยธน สมฺมาสมาธิปริขารปาฐ สำหรับ พระศุกร
„ อาฬาฏวตฺถุ วินยปาฐ „ พระเกตุ
สมเด็จพระสังฆราชทรงแต่งบทขัดตำนานสำหรับพระธรรมนั้น ๆ ด้วย สวดสลับกับโหรบูชา ได้ทำพิธีนวครหายุสมธรรมที่วังสมเด็จเจ้าฟ้า ฯ กรมพระยาบำราบปรปักษ์เป็นครั้งแรก ครั้นถึงปีขาล พ.ศ. ๒๔๒๑ เมื่อพระชันษาพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวถึง ๒๕ ปี เป็นเขตต์เบ็ญจเพส ทรงพระราชปรารภจะทำการพิธีเฉลิมพระชันษาในปีนั้นให้พิเศษกว่าที่ทำมาแต่ก่อน มีพระราชดำรัสหารือสมเด็จเจ้าฟ้า ฯ กรมพระยาบำราบปรปักษ์ จึงกราบทูลให้ทรงทำพิธีนวครหายุสมธรรม และได้ทำในงานหลวงในปีนั้นเป็นต้นมาทุกปี และผู้อื่นก็ทำตามในเมื่อทำบุญฉลองอายุเมื่อเข้าเขตต์สำคัญเช่นซายิดเป็นต้น ใช้เป็นแบบแพร่หลายสืบมา

พิธีสวดนวครหายุสมธรรมแต่แรกสวดกว่า ๔ ชั่วโมงจึงจบ มาถึงในรัชชกาลที่ ๖ สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส ทรงพระดำริตัดพลความออก คงไว้แต่หัวข้อตัวพระธรรม เดี๋ยวนี้จึงสวดได้จบเพียงเวลาราว ๒ ชั่วโมง การสวดนวครหายุสมธรรมก็นับเป็นพระปริตอย่างหนึ่ง จึงได้แสดงอธิบายไว้ในตำนานนี้

พิมพ์ที่โรงพิมพ์โสภณพิพรรฒธนากร
ตำบลถนนราชบพิธ จังหวัดพระนคร
วันที่ ๒๓ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๔๗๒